

ינואר - מרץ 2020 ■ מס' 132 שנה 29

גלויות

Jaffa. Hafen. — La rade. — Landing place.

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית
עורך: יורם לוביאניקר עורך משנה: לורנס פישר
עריכה גרפית: הדי אור עריכה לשונית: אסתי לבון
דוא"ל: noson.ed@gmail.com
בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 6350671
Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

	דבר העורך	עמ' 2
	גלויות מעופפות	עמ' 3
יצחק ברק	גלויות "האחים אליהו":	עמ' 10
ד"ר דליה לוי-אליהו	מראות ארץ ישראל 1920-1940	
הדי אור	בברכת שנה טובה	עמ' 16
פאולו דואק	שער יפו ומגדל דוד בגלויות מרב	עמ' 23
יורם לוביאניקר	סיפורי מעטפות	עמ' 27
	הגדרה קולעת בול	עמ' 30
	תמאטיקה מתחת לפטיש	עמ' 31

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר: יצחק ברק (השחר 34, ראשון לציון 7521640, 054-5314568, ifib@inter.net.il)
סגן יו"ר: מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 9083600, 054-4825007, ladorm@gmail.com)
מזכיר וגזבר: רן ברש (היורה 1, ת.ד. 8486 גן יבנה 7086131, 052-5250780, ranb2000@gmail.com)
עורך "נושאון": יורם לוביאניקר (נמל תל אביב 40, תל אביב 6350671, 054-5402723, lubianiker@gmail.com)
חבר ועד: יהושע מגר (אשטרם 44, ראש פינה 12000, 052-8802725, jmagier@netvision.net.il)
ועדת ביקורת: יוחנן מי-רז (יו"ר), שלמה וורגן, גל שפרון.

שירותים לחברים: "נושאון" – ארבע פעמים בשנה, "נושאונט" – ארבע פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2020): מבוגר – 160 ₪, נוער – 80 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.3.2020

דבר העורך

שלום לכם,

לפני כשנה החליטה הנהלת איגוד הבולאים העולמי (ה-FIP) על הוספת אגף חדש בכל התערוכות העולמיות – גלויות דואר. כידוע, גלויות דואר אינן מותרות לתצוגה באגף התמטי, משום שהן מודפסות באופן פרטי, ואיסור זה נותר בתוקפו גם כיום. לכאורה, הוספת האגף החדש אינה משנה דבר בעבורנו, האספנים התמטיים. אלא שהגישה לתצוגות באגף החדש היא תמטית במהותה, ומשום שרבים מחברינו אוספים גם גלויות החלטנו להקדיש הפעם את "נושאון" לתחום איסוף זה.

פותח את החוברת שלנו מאמר של יושב ראש איל"ת **יצחק ברק**. המאמר עוסק בגלויות המתעדות את עידן ראשית התעופה. שימו לב להקדמה למאמר, ה"עושה סדר" בין סוגי הפריטים השונים, וכן להערה בסיום המאמר ביחס לשימוש בגלויות אלה במסגרת התצוגה של יצחק. המאמר של **ד"ר דליה לוי-אליה** מוקדש לגלויות של "האחים אליהו", יצרני הגלויות החשובים ביותר בארץ ישראל בשנות ה-20 וה-30. הגלויות שיצרו האחים אליהו תיעדו את התקופה ואת המפעל הציוני, ומהן משתקפת ארץ ישראל שהייתה ואיננה עוד. **הדי אור** מתמקד ביצורן אחר – חברת "היברו פאבלישינג", אשר ייצרה בראשית המאה ה-20 גלויות ברכה לשנה טובה בעבור יהדות ארצות הברית. גם כאן אפשר ללמוד מהפריטים על רוח התקופה. **פאולו דואק** מזכיר לנו שגלויות מרב הן חלק אינטגרלי מכל אוסף תמטי, וניתן לכלול אותן בתצוגה תחרותית. המאמר שלו, החותם את פרק המאמרים הפעם, מתייחס לשני אתרים בירושלים השוכנים זה לצד זה – שער יפו ומגדל דוד.

קריאה מהנה,

יורם ולורנס

שלם את דמי החבר לשנת 2020 עוד היום!

את דמי החבר בסך 160 ₪ (80 ₪ לנוער) ניתן לשלם באמצעות:

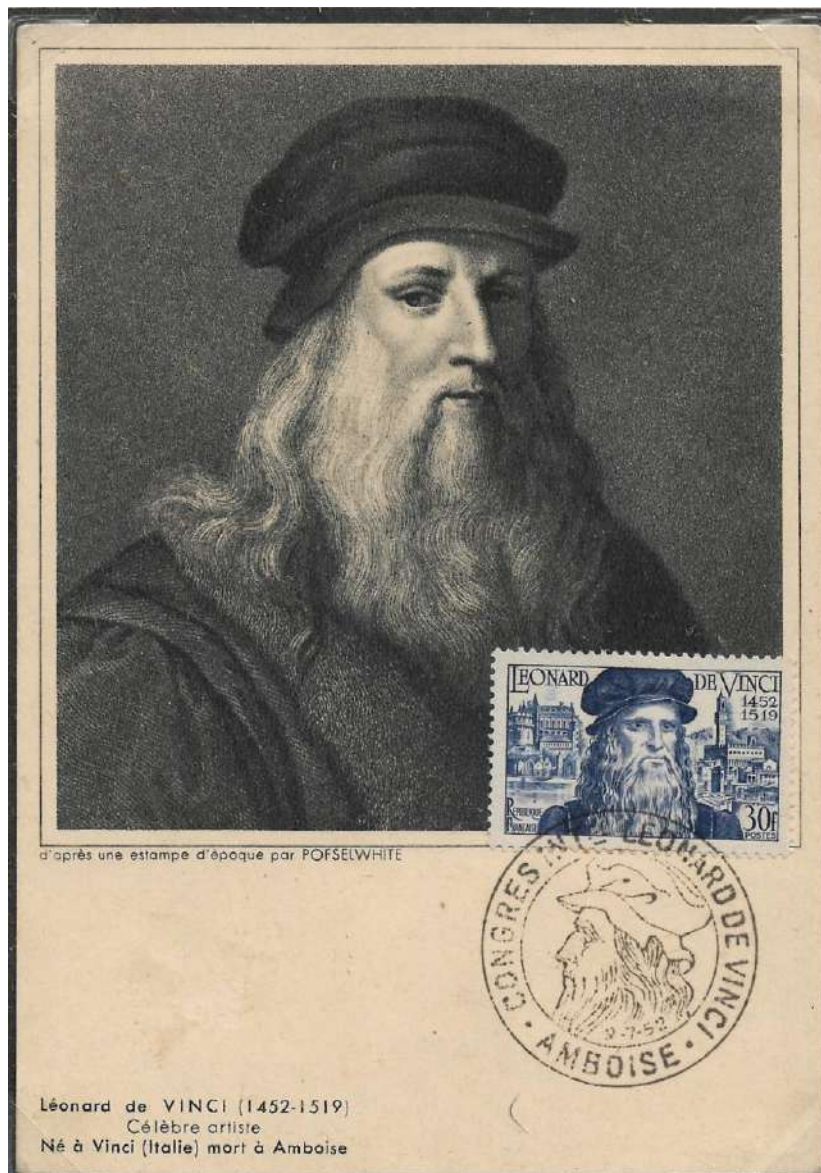
✓ **העברה בנקאית:** בנק הדואר (בנק 09), סניף 001, חשבון מספר 7315171. בפרטי ההעברה יש לציין את שם המעביר ואת השנה בעבורה מתבצע התשלום.

✓ **משלוח המחאה בדואר:** יש למלא צ'ק לפקודת איל"ת, ולשלוח לגזבר האגודה **רן ברש** לכתובת: רחוב היורה 1, ת.ד. 8484, גן יבנה 7086131.

גלויות מעופפות

יצחק ברק

הגלויה היא צורת התכתבות שהתפתחה במחצית השנייה של המאה ה-19. לפני המצאת הגלויה נהגו אנשים לכתוב על דפי נייר ולקפל אותם כדי להגן על פרטיותם. המהדרים אף נהגו לחתום את המכתב בעזרת שעווה. בשלב מאוחר יותר הומצאה המעטפה, כך שתוכן המכתב נותר חסוי. הגלויה – כשמה כן היא – גלויה לעיני כל, וכל המחזיק בה יכול לקרוא את תוכנה. הגלויה גם מגבילה את היקף ההתכתבות בשל קוצר היריעה. כדי לפצות על חסרונות אלה יש לגלויה יתרון אחד משמעותי: בדרך כלל תעריף המשלוח של הגלויה זול מזה של מכתב.

גלוית מרב המוקדשת ללאונרדו דה וינצ'י. דמותו של הגאון האיטלקי נראית בשלושת הרכיבים – בבול, בחותמת ובגלויה. החותמת היא מאמבואז – אחת הערים שבהן לאונרדו חי ויצר, ובה אף נקבר.

כאספנים או מבדילים בין כמה סוגים של גלויות. גלויות שהוציאו רשויות הדואר ושעליהן "בול" מודפס נקראות "דברי בולים" או "כלילים". אלה הן הנפקות רשמיות של הדואר, ואספנים יכולים להשתמש בכל פרט המודפס עליהן, משום שהפריט הוא מכלול אחד, שגורם רשמי הדפיס "במכה אחת".

לעיתים או נתקלים בדברי בולים עם פרסומות. כאן או מבדילים בין שני מצבים: המצב הנפוץ יותר הוא כאשר גורם מסחרי רכש מספר גדול של דברי בולים, הדפיס עליהם פרסומת פרטית והפיץ אותם. במקרה זה הפרסומת הינה פרטית לחלוטין, ואינה חלק מהפריט הבולאי. לעומת זאת לפעמים

הגלויה מודפסת מלכתחילה עם הפרסומת של הגורם המסחרי ונמכרת עימה באשנבי הדואר, לעיתים במחיר מופחת. פריטים מסוג זה נקראים באנגלית printed to private order, והם מותרים לתצוגה.

גלויות דואר ללא ביול אסורות לתצוגה, בין אם הודפסו על ידי הדואר ובין אם הודפסו על ידי גורם פרטי. הסיבה היא, שהגלויה עצמה אינה "נושאת את הדואר" – הבול הוא זה שעושה את המלאכה. היוצא מן הכלל היחיד המותר לתצוגה הוא גלוית המרב, כמו זו הנראית בעמוד הקודם (עוד על גלויות מרב במאמרו של **פאולו דואק**, בחוברת זו).

לאחרונה נוסף מדור חדש לתערוכות בולאיות – אוספי גלויות מצוירות או מצולמות. כאן מותר (וצריך) להציג גלויות "נטו", גם כשהן בלתי מבוללות. אוספי גלויות הם לרוב בעלי אופי נושאי, ולכן "מתכתבים" עם תחום האיסוף שלנו, אולם האיסור על הצגת גלויות באוסף תמטי עדיין בתוקף.

עולם התעופה שמח להשתמש בגלויות, מכיוון שהן קלות יותר ממכתבים במעטפות ונוחות יותר לטיפול, הודות לכך שגודלן בדרך כלל אחיד. בסוף המאה ה-19 חלה התקדמות גדולה בפיתוח כדורים פורחים, ובמדינות כמו גרמניה ואוסטריה קמו מאות מועדוני תעופה. מועדונים אלה רכשו כדורים פורחים רבים, ואלה מבין חברי המועדונים שהיו בעלי רישיונות טיס נהגו להמריא לעיתים תכופות ועמם כמה

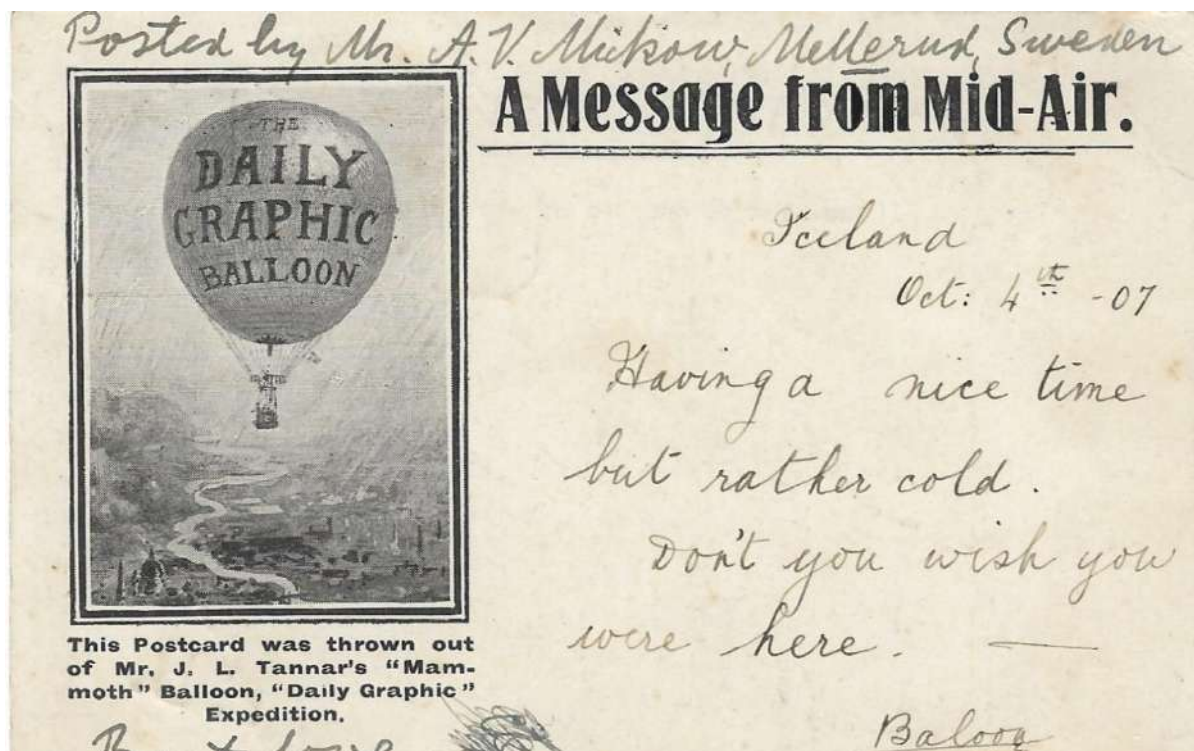

גלויות. את הגלויות הפנו לקרובים או לחברים, ובמהלך הטיסה השליכו אותן מהבלון. על הגלויות צוינה הערה המבקשת מהמוצא להביאן אל בית הדואר הקרוב, כדי שממנו ישלחו אל הנמענים. הטייסים נהגו אף לציין פרטים טכניים אחדים כגון גובה הטיסה, כיוונה ומעל איזה מקום הושלכו הגלויות. הגלויות היו גלויות דואר תקניות, עם הכיתוב Postkarte, והטייסים או המועדונים נהגו להוסיף הדפס משלהם כגון שרטוט כדור פורח, שם הטייס ושם המועדון.

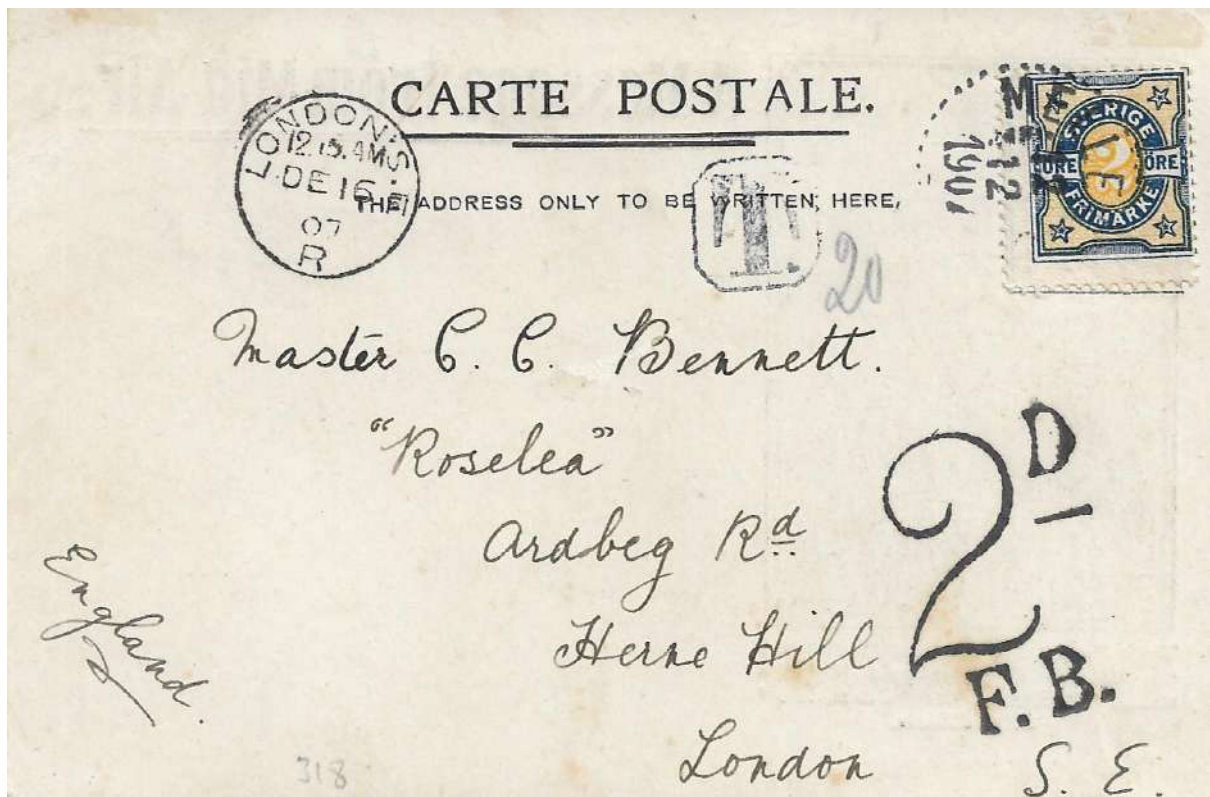
גלוית דואר אוויר של ספלטריני משנת 1900.

אחד הטייסים המפורסמים אז היה השוויצרי **אדוארד ספלטריני**, שנהג לתור עם הבלון שלו ברחבי העולם, לצלם תצלומי אוויר ולהשליך גלויות משלו. גלויות מסוג זה נחשבות "דואר אוויר", שכן עשו חלק מדרכן באוויר.

צידה האחורי של גלויה שנשלחה משוודיה לאנגליה, לאחר שרוחות החורף סחפו את הכדור הפורח שבו הייתה. בראש הגלויה נכתב בעיפרון: נשלח על ידי מר א.ו. מיקואו ממלרוד, שוודיה.

בד בבד, היו גם לא מעט טייסי בלונים שלקחו איתם דברי דואר, נשאו אותם איתם כל משך הטיסה ולאחר הנחיתה מסרו אותם במו ידיהם לבית הדואר הקרוב. בדצמבר 1907 המריא טייס אנגלי בכדור פורח מלונדון. מזג האוויר הסוער מנע ממנו כל יכולת ניווט, והוא איבד את דרכו. לאחר שנחת בשלג העמוק, נתקל הטייס במורה מקומי שבישר לו כי הוא נמצא בעיירה הקטנה מלרוד שבשוודיה במרחק של כ-1,200 (!!!) קילומטר מלונדון. בעזרת אותו מורה הגיע הטייס לסניף הדואר ושלח את הגלויות שהיו עימו חזרה לאנגליה.

צידה השני של הגלויה הנראית בתחתית העמוד הקודם. הגלויה מבוטלת בבול שוודי בערך 2 אורה, וחותרמת המשלוח היא ממלרוד מה-12 בדצמבר. חותרמת ההגעה היא מלונדון מה-16 בדצמבר. הגלויה נקנסה בסך של 2 פני בשל ביול לא מספיק.

העניין הרב שעוררו טיסות הבלונים בקהל הרחב גרם לכך, שיותר ויותר אנשים רצו לחוות טיסה בכדור פורח. "תעשייה" שלמה התפתחה בתחום הזה, וכדורים פורחים הובאו לירידים ולתערוכות גדולות. כדורים פורחים אלה היו קשורים לקרקע באמצעות כבל ארוך, כפי שאפשר לראות בגלויה שבראש העמוד הבא, וזאת כדי להבטיח שהלקוחות לא ייסחפו בטעות למרחקים. הכדורים נשאו מתחתיהם סל שיכול היה לשאת כ-20 איש בו זמנית. המעוניינים קנו "כרטיס טיסה", עלו עם הבלון לגבהים של 200-300 מטר ולאחר שהות קצרה נמשכו בחזרה אל הקרקע. כך היה, למשל, ביריד שנערך בליון, צרפת, ב-1904. מנהלי התערוכה ציינו זאת בגלויה ובחותמת מיוחדים המוצגים להלן. לעיתים נהגו המארגנים להעניק לכל "נוסע" גלויה למזכרת עם ציוני ה"טיסה". כיום אפשר לראות בלון כזה בגני יהושע בתל אביב ואף "לטוס" בו.

בתחילת המאה ה-20 החל להתפתח ענף ספינות האוויר, ויחד עמו גם האפשרות להעביר דואר באמצעותן. בניגוד לכדורים הפורחים, שאינם ניתנים לניווט, ספינות האוויר שינו את המציאות: הן המריאו ונחתו על פי רצונו של הטייס. גדול החלוצים

משרד הדואר הגרמני הסמיך את מפעילי הצפלינים לפתוח סניפי דואר מוטסים על סיפון של ספינות האוויר. הנוסעים יכלו לרכוש גלויות בסניף הדואר המעופף ולבייל אותן. את הגלויות החתימו בחותמת דואר מיוחדת ובחותמת ספציפית של ספינת האוויר, כל זאת תוך כדי טיסה. עם הנחיתה היו דברי הדואר מועברים למערכת הדואר הגרמנית. מערכת העברת הדואר באמצעות צפלינים גדלה והסתעפה עד כדי כך, שבשנות ה-30 של המאה העשרים כבר חבקה את כל העולם. יש לציין שהדואר הגרמני רואה במילה "Post" נכס בלעדי ואינו מרשה לגופים אחרים להשתמש בה. יחד עם זאת, בתקופת הבלונים והצפלינים הוא לא מנע שימוש כזה, מאחר שאמצעי התעופה הללו היו לפעמים חלק ממערכת הדואר, ומפעיליהם אף חתמו עם הדואר על הסכמי שיתוף פעולה.

גם צבאות השתמשו שימוש נרחב בגלויות. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה הקימו צבאות גרמניה, איטליה, אוסטריה, צרפת ועוד מדינות יחידות אוויר שתפקידן היה להטיס בלונים, ספינות אוויר ומטוסים. כל כלי הטיס האזרחיים הופקעו לטובת המאמץ המלחמתי. לרשות אנשי הצבא העמידו גלויות מיוחדות שעליהן יכלו לכתוב הביתה. המשלוח היה כמובן ללא תשלום. יחידות חילות האוויר השונות צוידו בחותמות מיוחדות עם פרטי היחידה.

צידה האחורי של גלויה אשר הונפקה על ידי האגודה לקידום צי הצפלינים של גרמניה. הגלויה נשלחה במהלך נלחמת העולם מיחידת צפלינים גרמנית ללא ביול (כראוי לדואר צבאי) כשהיא נושאת את חותמת היחידה. חזית הגלויה נראית בשער הפנימי הקדמי של חוברת זו.

כל הגלויות שראינו במאמר זה אינן בגדר כלילים, משום שהמשלוח שלהן חייב ביול. למרות זאת הן עונות להגדרות של "דואר אוויר", שהוא אגף תצוגה עצמאי בתערוכות. מאחר שפריטים המותרים באגף אחד הם לגיטימיים גם באגפים אחרים (אלא אם

הדבר נאסר במפורש), אני רשאי להשתמש בהן באוסף התמטי שלי, העוסק בתולדות התעופה. למעשה, פריטים אלה אינם רק לגיטימיים, אלא אף מבוקשים מאוד ובחלק מהמקרים אף נדירים.

Recto. **DÉPÊCHE-RÉPONSE.**

(Décret du Gouvernement de la défense nationale
en date du 10 novembre 1870.)

Les réponses doivent être exprimées par **oui** ou par **non**, dans les colonnes 4 à 7; elles ne peuvent excéder le nombre de 4; la taxe d'affranchissement des réponses, qu'elles atteignent ce nombre ou qu'elles y soient inférieures, est uniformément fixée à 1 franc.

La vente de la présente carte est soumise à une taxe de 5 cent. qui doit être représentée au moyen d'un timbre-poste de cette valeur qui sera placé dans le cadre ci-dessus.

NOM DU PAYS où RÉSIDE L'EXPÉDITEUR. 1	INITIALES DU PRÉNOM ET DU NOM de l'expéditeur. 2	NOM ET DOMICILE (en toutes lettres) DU DESTINATAIRE. 3	RÉPONSES AUX QUATRE QUESTIONS POSÉES.			
			1 ^{re} question 4	2 ^e question 5	3 ^e question 6	4 ^e question 7

טופס גלויה עם ארבע שאלות למשלוח מפריז הנצורה בשנת 1870.

ולסיום – סיפור מפתיע הידוע רק למעטים: גלוית דואר אווירי ייחודית הופקה ב-1870, בעת המצור הפרוסי על פריז. כידוע, הצרפתים השתמשו שימוש נרחב בכדורים פורחים (שכוננו "בלון מונטה") אשר המריאו מהעיר הנצורה, עשו את דרכם מעל הכוחות הפרוסים הצרים על העיר ועפו לאשר לקחה אותם הרוח, בתקווה שינחתו בשטח צרפת החופשית. שיטה זו פעלה מצוין בעבור דואר היוצא מן העיר, אך הותירה על כנה את הבעיה, כיצד לשלוח דואר אל תוך העיר הנצורה. הפתרון היה באמצעות יוני דואר. אלא שיונה יכולה לשאת מטען קל בלבד. לפיכך השתמשו במיקרופילים, שאפשר להדפיס טקסטים ארוכים יחסית על גבי פיסת נייר צילום קטנה. ואז עלה הרעיון: תושבי פריז רכשו גלויה שעליה הודפסה טבלה. 4 טורים בטבלה יועדו לשאלות ששולח הגלויה הפנה אל הנמען. הגלויה נשלחה באמצעות בלון אל מחוץ לעיר. מקבל הגלויה ענה באמצעות דואר יונים על 4 השאלות ב"כן" וב"לא" בלבד. התשובות הקצרות האלה אפשרו "לדחוס" כמות גדולה של דואר על גבי מיקרופילים בודד ובכך להיענות לביקוש הגדול.

יצחק ברק, יושב ראש איל"ת, אוסף ומציג את תולדות התעופה מראשיתה ועד לשנת 1914. התצוגה שלו זכתה מספר פעמים במדליה מוזהבת גדולה בתערוכות בינלאומיות. כתובתו למשלוח תגובות: ifib@inter.net.il

גלויות "האחים אליהו": מראות ארץ ישראל 1920-1940 ד"ר דליה לוי-אליהו

בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20 היו **האחים אליהו** היצרנים הגדולים והבולטים ביותר של גלויות בארץ ישראל. בכל הגלויות שהדפיסו האחים אליהו נראו נופי ארץ ישראל והוצג המפעל הציוני בפריחתו. מי שמתבונן כיום בגלויות מתוצרתם יכול לראות את ארץ ישראל של אותם ימים, אשר השתנתה מאז לבלי הכר.

גלויה צבעונית מתוצרת "האחים אליהו" ובה נראים אנשים המתפללים בכותל המערבי בשנות העשרים. הרחבה המוכרת לנו כיום נוצרה רק בסוף שנות השישים, אחרי מלחמת ששת הימים.

החנות ברחוב הרצל 15 בתל אביב

מוצאה של משפחת אליהו הוא מהאי קורפו אשר בים היוני. המשפחה הייתה ציונית, ושניים מבין תשעת ילדי המשפחה – דודי **מתתיהו** ואבי **יוסף** – עלו ארצה בראשית שנת 1914, בזמן השלטון העות'מאני (יתר האחים והאחיות עלו ארצה בהמשך). בדרכם ארצה עצרו השניים ל"חניית ביניים" באנקונה שבאיטליה. שם הם למדו את רזי הפעלת הדפוס, ומשם הביאו איתם ארצה מכונת דפוס וארגזי אותיות עבריות ולטיניות. בהגיעם ארצה הם פתחו בית דפוס ברחוב בוסטרוס ביפו (כיום – רחוב רזיאל), אולם פריצתה של מלחמת העולם הראשונה טרפה את הקלפים: בשל נתינותם היוונית הם גורשו מהארץ.

מייד לאחר המלחמה שבו מתתיהו ויוסף ארצה ופתחו חנות בשם "האחים אליהו". מאוחר יותר הם צרפו את אחיהם הצעיר דוד כשותף לחברה. החנות הראשונה הייתה במקום ששכן בו בית הדפוס לפני המלחמה, ברחוב בוסטרוס, ואחריה נפתחו גם חנות בתל אביב וסניף בחיפה, שאותו ניהל דוד. החנות ביפו נסגרה בעקבות המרד הערבי בשנת 1936, והחנות ברחוב הרצל 15 בתל אביב, הנראית בתחתית העמוד הקודם, הייתה לחנות הדגל שלהם.

החנות של האחים אליהו הייתה לחנות מכשירי הכתיבה הגדולה בארץ וסיפקה את צורכי היהודים בשתי הערים. בין השאר, היו האחים אליהו היבואנים של העטים הנובעים "מון בלאן" ו"פארקר". הסופר **שלמה שבא** כתב על החנות: "**ביאליק היה קונה כאן דפי נייר, ובן גוריון היה שולח שליחים מהוועד הפועל של ההסתדרות לקנות לו פנקסי כתיבה**".

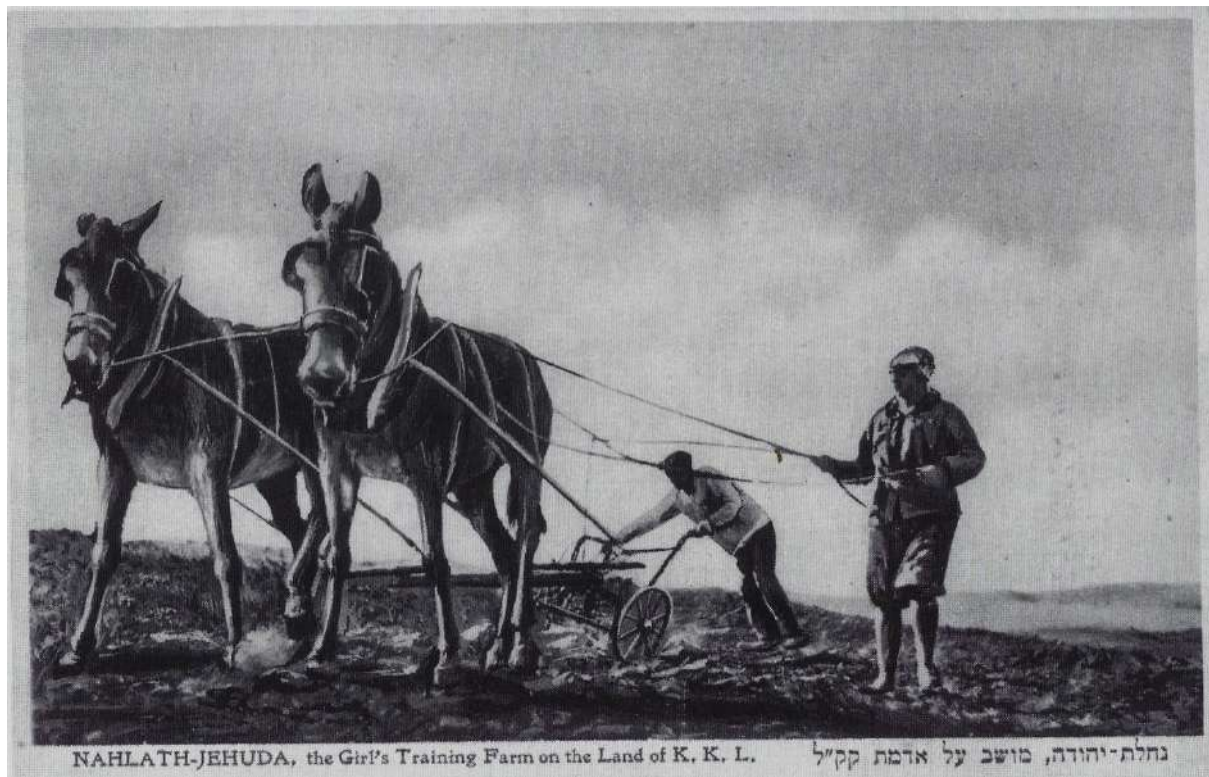
מנקודת מבט היסטורית, עיקר המורשת של האחים אליהו היה מפעל ההוצאה לאור של גלויות ארץ ישראל, שהיה תחום פעילות משני בבית המסחר. הגלויות הראשונות ראו אור בשנת 1920. מדוע החליטו האחים לשלוח ידם לענף זה? סביר להניח כי היה כאן גם שיקול כלכלי, אולם אין ספק כי המניע העיקרי שלהם היה ציוני. פעילותם של האחים בתחום הגלויות נמשכה עשרים שנה והניבה הכנסה דלה יחסית. יש לראות אפוא בהדפסת הגלויות מעשה של ציונות לשמה

שנעשה מתוך רצון להנציח את פני הארץ, אשר התפתחה אז בצעדי ענק. ביטוי לרוח ציונית זו אפשר לראות במודעה שנתפרסמה בשנת 1925 בספרו של **דוד תדור** "חוטאים וחטאים בארץ ישראל" המוצגת כאן.

מימין: קבר רחל אימנו על יד בית לחם, גלויה המבוססת על צילום משנת 1901. בקצה התמונה בצד ימין נראה הכפר בית ג'אלה. משמאל: חלוצים רוקדים הורה.

בשנות ה-20 וה-30 היו האחים אליהו המוציאים לאור הגדולים ביותר של גלויות ארץ ישראל. נושאי הגלויות נתנו ביטוי למפעל הציוני באותן שנים וכללו את הערים הגדולות (ירושלים, תל אביב וחיפה), את היישובים החקלאיים (מושבות, מושבים וקיבוצים) ותמונות שבהן מתועדת העבודה העברית – ערך רב חשיבות באותם ימים. מאחר שהגלויות נועדו בחלקן גם להפצה לחו"ל, הופיעו בהן גם המקומות הקדושים לשלוש הדתות. מלבד גלויות עם צילומי אתרים, הודפסו גם גלויות שהנציחו אירועים חשובים (כגון ביקורם בארץ של אישים רמי דרג) וכן סדרה של תצלומי אישים מראשי הציונות.

גלויה ובה מוצגת עבודה עברית – חריש במושב נחלת יהודה

הגלויות של האחים אליהו התבססו על עבודותיהם של טובי הצלמים מאותה התקופה, בהם **אברהם סוסקין**, **קפלנסקי** ("פוטו פלסטיקה"), **אורון**, **שוויג**, **לזרדנר**, **זולטן קלוגר** ואחרים. אבי, יוסף אליהו, היה צלם בעצמו – דבר נדיר באותם ימים – ויתכן כי חלק מהגלויות התבססו על צילומים שלו. מבין הצילומים הרבים אשר היו בידי האחים הם בחרו בקפידה את אלה המתאימים ביותר לשמש כגלויות.

במהלך הפיכתם לגלויות עברו הצילומים לעיתים ריטוש כדי להעלים ליקויים אסתטיים. לעיתים גם הוספו צבעים לתמונה – תהליך אשר הפך את הגלויות ליקרות בהרבה, ובמקרים אחרים הוכנסו תוספות נוי כגון מכונות, עצים ואנשים. בחלק מהגלויות מופיע דודי, דוד, כאחד מהאנשים הנראים ברקע, קורא עיתון או עומד ליד אחד הבתים. "הופעות אורח" אלו דומות במקצת למנהגו של הבמאי הנודע **אלפרד היצ'קוק** להופיע כניצב בסרטיו.

הנה דוגמה מעניינת במיוחד לשינויים שנערכו בתמונות במהלך הפיכתן לגלויה. את הצילום שלהלן צילם אברהם סוסקין, ובו נראה רחוב הרצל בתל אביב במבט מדרום

לצפון. בקצה הרחוב נראה המבנה של הגימנסיה העברית "הרצליה". הבית בצד שמאל הוא ביתו של הצלם, ומסתיר אותו חלקית מבנה נמוך. על הקיר נראית מודעת פרסומת לקונצרט, שבעזרתה אפשר לתארך את התצלום לשנת 1921.

למעלה: הצילום המקורי של אברהם סוסקין. למטה: הגלויה תוצרת "האחים אליהו" המבוססת עליו.

TEL-AVIV, HERZL STREET AND THE GYMNASIUM.

תל-אביב, רחוב הרצל והגמנסיה.

המושבה ראש פינה

המושבה זכרון יעקב

מגדל דוד

הגלויה שהודפסה על בסיס הצילום כוללת כמה שינויים ביחס לצילום המקורי. באמצעות פעולת ריטוש סולק המבנה הנמוך בצד שמאל והושלמו כמה פרטים חסרים (המדרכה לפני ביתו של סוסקין, החנויות בחזית הבית וכן חלק מהמשאית שאותו הסתיר המבנה שהוסר). המודעה "הועתקה" אל הקיר של בית סוסקין. מבנה הגימנסיה הודגש והובלט, כנראה בשל היותו סמל תרבות המוכר לכל קהל הלקוחות.

לא ידוע כמה גלויות בדיוק הפיצו האחים אליהו במשך עשרים השנה שבהן היו פעילים בשוק זה. כיום ידועות לנו כ-800 גלויות כאלה, אך יש להניח כי המספר המלא קרוב יותר ל-1,000. מכל גלויה הודפסו מאות, ולעיתים אלפי, עותקים. הדפסת הגלויות נעשתה בחו"ל: תחילה בגרמניה, ולאחר עליית הנאצים לשלטון בשנת 1933 – בפולין ובצ'כוסלובקיה. הוצאת הגלויות נפסקה בסוף שנות השלושים, כאשר הקשרים עם אירופה נותקו. יש להניח כי גם כניסתה של חברת "פלפוט" לשוק הדפסת הגלויות (באמצע שנות השלושים) תרמה לכך.

הגימנסיה העברית "הרצליה" הייתה מבנה הציבור החשוב ביותר של המפעל הציוני בארץ ישראל בראשית המאה העשרים. הגלוייה מבוססת על צילום של סוסקין משנות העשרה של המאה העשרים.

חנות מכשירי הכתיבה של האחים אליהו נסגרה בשנת 1968 בשל פטירתם של חלק מבני המשפחה ובשל מחלתו של אבי. בעת סגירת החנות תרמה המשפחה את מאה אלף הגלויות שנותרו במלאי ל"וועד למען החייל".

דליה לוי-אליהו היא דוקטור לפילוסופיה והרצתה בחוג לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת תל אביב. דליה הוציאה לאור את הספר "גלויות האחים אליהו" ואצרה תערוכה בנושא בבית אריאלה. לתגובות: levy-sh@zahav.net.il

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון.

605 **סגל אילן**, דרך רמתיים 118/24, הוד השרון 4526021.

אוסף רכבות, ישראל.

606 **לימור יחיאל**, לויטן 8, תל אביב 6920410. אוסף עיתונות,

סרטן, פליטים.

607 **פרנסי דרור**, מודיעין.

בברכת שנה טובה הדי אור

ככל הידוע, כבר בימי הביניים החל בקרב יהודי גרמניה המנהג להוסיף למכתבים ששלחו בחודש אלול גם ברכה לשנה החדשה. לעומת זאת, המנהג של משלוח כרטיס ברכה מהודר ויעודי הינו מאוחר הרבה יותר. באמצע המאה ה-19 (התאריך המתועד הראשון הוא 1843) החלו הנוצרים לשלוח כרטיסי ברכה מאוירים לכבוד ראש השנה האזרחי וליום ולנטיין הקדוש, תוך שהם מנצלים את התפתחות תעשיית הדפוס ובהמשך את השיפור בשירותי הדואר ואת המצאת הגלויה. יהודי גרמניה, שהיו עדים להתפתחות זו, אימצו את המנהג החדש, בשינויים מסוימים, והחלו לשלוח כרטיסי ברכה עם איחולים לשנה טובה.

גלוית שנה טובה מוינה, 1898. רוב הגלויות מאותה תקופה אינן מאוירות וכוללות טקסט בלבד.

בלשון האספנים מקובל לכנות את כרטיסי הברכה בשם "שנות טובות". אומנם מבחינה דקדוקית יש להגיד **שנים** טובות, אך השיבוש הלשוני מסייע לנו להבדיל בין הכרטיסים המודפסים עצמם לבין האיחולים לשנה טובה. באוסף ה"שנות טובות" שלי יש סוגים שונים של כרטיסי ברכה לראש השנה, אך לצורכי מאמר זה (וכן לתצוגה הבולאית בנושא, שעל בנייתה אני שוקד בימים אלה) אתמקד בגלויות דואר בלבד.

באמצעות בחינת עיצובן של ה"שנות טובות" אפשר ללמוד על רוח התקופה ועל סולם הערכים של קהל הצרכנים, הלוא הוא הקהילה היהודית, במקום ובזמן שבהם הן נדפסו. המוציא לאור פועל משיקולים כלכליים, ועליו לקלוע לטעמים של הקוחות. טענה זו נכונה, כמובן, גם לפריטי אומנות שימושית אחרים, אלא שה"שנות טובות"

מצטיינות בעיצוב עשיר במיוחד. במאמר זה אתמקד ב"שנות טובות" שהדפיסה חברת "היברו פאבלישינג" בעיר ניו יורק בראשית המאה העשרים, ואראה כיצד אפשר ללמוד באמצעותן על הקהילה היהודית של אותם ימים.

חברת "היברו פאבלישינג" הוקמה כבית דפוס ובית הוצאה לאור בסוף המאה ה-19 על ידי שלושה מהגרים יהודים ממזרח אירופה: **מ. חינסקי**, **יהודה קצנלנבוגן** ו**דוד ורבלובסקי**. בית הדפוס היה ממוקם ברחוב קאנאל בלואר איסט סייד של מנהטן,

באזור שבו השתקעו מהגרים יהודיים רבים באותה תקופה. החברה הדפיסה ספרים, גלויות ושאר דברי דפוס בעלי זיקה לדת היהודית ולמסורת והייתה הוצאת הספרים הגדולה ביותר בידיש באותה תקופה. במשך עשרות שנים הייתה להם חנות קמעונאית (גם היא שכנה בלואר איסט סייד של ניו יורק) שנמכרו בה תוצרי בית הדפוס וכן חפצי יודאיקה שונים.

קהל הלקוחות של "היברו פאבלישינג" היה יהדות ארצות הברית, אשר מנתה באותם ימים (ראשית המאה העשרים) כשלושה מיליון איש. רבים מהם נמלטו מהאנטישמיות ומהפוגרומים שהיו מנת חלקם בארצות מזרח אירופה וחיפשו חיים חדשים בארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות. ה"שנה טובה" הנראית כאן מתארת את חווית ההגעה של פליט יהודי לאמריקה מנקודת מבטו של המהגר הוותיק יחסית. הפליטים, בימין התמונה עם צורותיהם בידיהם נראים מותשים

מההפלגה הממושכת באונייה. על פי סמל הנשר הדו-ראשי שמעל ראשם הם מגיעים מרוסיה הצארית. הוותיקים, לעומת זאת, לבושים לפי צו האופנה ומושיטים את ידיהם לקבל את פני אחיהם לשלום. בצד שמאל נראים פסל החירות ודגל סמלי של ארצות הברית, כך שאין ספק להיכן מגיעים הפליטים. מעל ראשי היהודים האמריקאים מתנוסס הפסוק "ובצל כנפיך תסתירנו" הלקוח מברכת "השכיבנו" (תהילים, יז, ח). הפסוק עוסק בהגנה מפני השטן, קרי: העמים והשלטונות במזרח אירופה.

מ"שנה טובה" כזו אפשר ללמוד על סולם הערכים של יהודי ארצות הברית באותה תקופה. ברור שהאיור נועד להחניף לקהל הלקוחות ולהציג אותם כמי שקולטים במסירות את אחיהם הנרדפים. ייתכן שהתיאור הינו מוגזם, אך אין ספק כי המוציא לאור חשב שלקוחותיו מעוניינים להיראות כמי שפותחים את ידיהם ואת ליבם בפני המהגרים החדשים, וש"קליטת עלייה" נמצאת במקום גבוה בסולם הערכים שלהם.

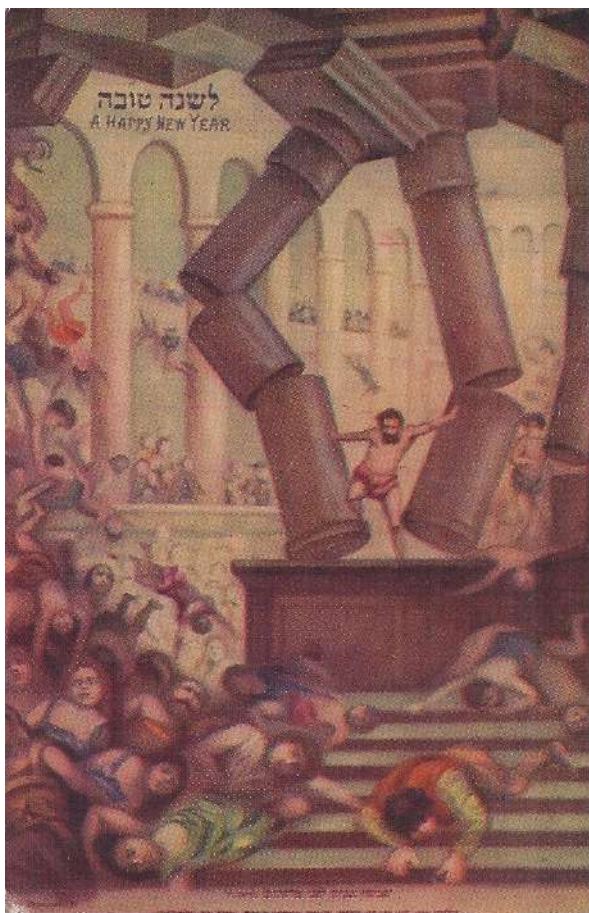

ברבות מהגלויות מוצג אורח החיים היהודי: תפילות בבית הכנסת, הדלקת נרות שבת וציון החגים היהודיים. בגלויה לעיל רואים את תפילת ה"תשליך" הנערכת לפני ראש השנה, שבמהלכה משליכים המתפללים באופן סמלי את חטאיהם למקור מים זורמים. יש לשים לב להופעתם המסורתית של הגברים ולנוכחותם של הילדים – דור ההמשך הסופג את המנהגים היהודיים. מסר דומה עולה גם מהגלויה הבאה, שבה נראים שני ילדים הלומדים תורה מאביהם ומסבם, בבחינת "דור לדור יביע אומר".

ה"שנה טובה" הבאה מובאת להנאתו של עורך "נושאון", ונראים בה שני גברים השקועים ב"שחוק השאך". כמובן שהם אינם מתגלגלים מצחוק אלא משחקים שחמט. שימו לב לסממני היהדות המופיעים ברקע, כגון תיק התפילין שעליו רקום מגן דוד.

ברבות מה"שנות טובות" של חברת "היברו פאבלישינג" מופיעות תמונות מתוך סיפורי התנ"ך: **אדם וחווה** בגן עדן, חלום **יעקב**, **נוח** המשלח את היונה וכו'. במיוחד בולטת דמותו של **משה**, המופיע כתינוק בתיבה וכמי שמקבל את התורה בהר סיני. בתחתית העמוד הקודם מובאות שתי דוגמאות: משה המכה בסלע ומוציא ממנו מים **ושמשון** הממוטט את מקדש דגון. באופן משעשע למדי האומן הקדים את המאוחר, והפלישתים כבר נראים כשהם מוטלים מתים על הרצפה עוד לפני שהמקדש התמוטט.

יהדות ארצות הברית של ראשית המאה העשרים הייתה מגוונת. גיוון זה בא לידי ביטוי ב"שנות טובות" של חברת "היברו פאבלישינג". הכיתוב על גבי הגלויות המתייחס לראש השנה מופיע תמיד בעברית ("שנה טובה" או "לשנה טובה תכתבו") ובאנגלית. לעומת זאת הכיתוב הנוסף, שנועד להסביר את הציור, יכול להיות בשפות שונות: בעברית, באנגלית, ביידיש ואף בגרמנית, כמו בגלויה משמאל, המראה את **דוד** מנגן בנבל.

גם מקומה של ארץ ישראל לא נפקד מה"שנות טובות" של חברת "היברו פאבלישינג". הגלויה הבאה היא אחת החביבות עלי בסדרה כולה. נראים בה ילדים (בנים ובנות גם יחד) החוגגים את ל"ג בעומר במושבה פתח תקווה. קשה להבין מהציור את כללי

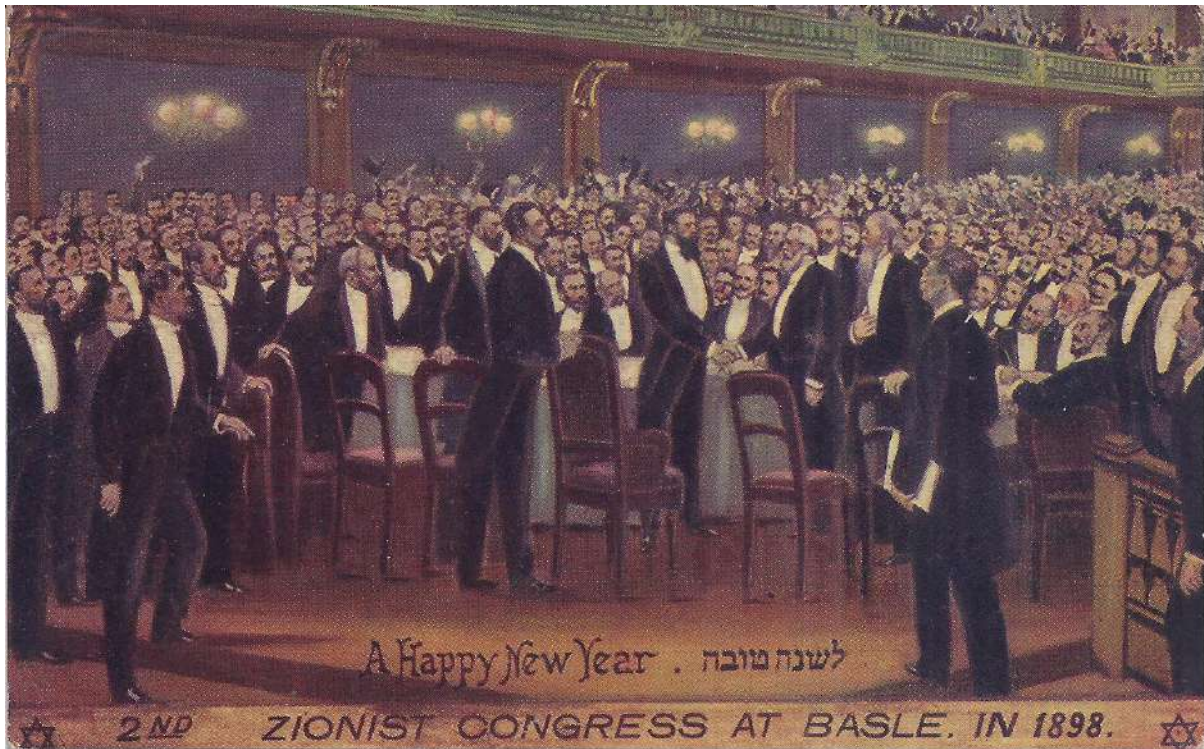
המשחק, שכן הילדים מכוונים את חיציהם לכיוונים שונים, תוך שהם מסכנים את חבריהם למשחק. אחד הילדים אף מכוון, משום מה, את החץ כלפי מטה. ברור שהאומן מעולם לא ביקר בארץ ושהתמונה כולה מבוססת על דמיונו בלבד, ועל כן אין שום דמיון של ממש בין הציור לבין בתיה של אם המושבות. קשה גם להבין מדוע הוא בחר לציין דווקא את ל"ג בעומר על גבי גלויה המיועדת לראש השנה.

כאן גם המקום להודות שרמתן האומנותית של הגלויות אינה גבוהה. במקרים רבים שם הצייר נותר עלום, ונראה כי המוציא לאור עשה עימו חסד בכך ששמר על אלמוניותו. במקרים מספר (כמו במקרה של חגיגות ל"ג בעומר בפתח תקווה) נראית חתימתו של אומן בשם **יעקב קלר**, אך לא הצלחתי למצוא מידע של ממש על אודותיו.

נושא אחר המופיע על גבי ה"שנות טובות" הוא הציונות. הגלויה מימין, שצוירה אף היא על ידי יעקב קלר, מראה תרומה של שקל ציוני לקופת הקרן הקיימת לישראל. עיצוב הקופה דומה למקובל בראשית המאה העשרים. הסדרה הראשונה של "היברו פאבלישינג" כללה 116 גלויות, אשר עשרים וארבע מהן הוקדשו לנושאים ציוניים. הגלויה הנראית בעמוד הבא היא דוגמא נוספת לכך: נראה בה, כך על פי הכתוב, מעמד מן הקונגרס הציוני השני, אשר התקיים בשנת 1898 בעיר בזל. לאמיתו של דבר התמונה צולמה בקונגרס הציוני הראשון אשר התקיים שנה קודם לכן באותה עיר, ויש כאן טעות מביכה למדי של המוציא לאור.

כאמור, הגלויות של "היברו פאבלישינג" ראו אור בסדרה שכללה 116 עיצובים שונים. מחירה של כל גלויה היה סנט אחד, אך הייתה אפשרות לרכוש את הסדרה כולה תמורת דולר אחד, ובכך ליהנות מחיסכון של 16 סנט. הסדרה הודפסה בכמה מהדורות, אשר כולן ראו אור תוך שנים אחדות, בין 1909 ל-1915 לערך. על צידה האחורי של כל גלויה מופיע מספרה של המהדורה ומספרה הסידורי של הגלויה בתוך הסדרה (למשל: גלויה מספר 72, מהדורה שלישית). יוצאת דופן מכלל זה היא המהדורה הראשונה, שכן כאשר הודפסה איש לא יכול היה לדעת שבעתיד יראו אור מהדורות נוספות. באופן כללי, ניתן לומר כי עיצוב נתון מופיע עם אותו מספר סודר בכל המהדורות, אלא שלעיתים נרשמו "תזוזות" במספרים או שעיצובים חדשים החליפו את הישנים. אין לי אלא להסיק ששינויים אלה נעשו מתוך כוונה ברורה וזדונית להקשות על חייו של האספן המסור העתידי. הגלויות של "היברו פאבלישינג" קשות להשגה כיום. בפרט נכון הדבר ביחס למהדורה הראשונה, ולי ידוע רק על שני אספנים (האחד בארצות הברית והשני בקנדה) אשר ברשותם נמצאת מהדורה זו במלואה.

משלוח "שנות טובות" הוא כיום מנהג שכמעט ועבר מן העולם, שהרי רובנו משתמשים באמצעים טכנולוגיים מתקדמים (כגון דואר אלקטרוני ומסרונים בטלפון הסלולארי וברשתות החברתיות). יחד עם זאת, כדאי לדעת כי ישנם מקומות, כגון ארצות הברית, שבהם עדיין מקובל לשלוח "שנה טובה" כמו פעם.

הדי אור, העורך הגרפי של "נושאון", הוא מבכירי האספנים בתחום הישראליאנה בכלל ובנושא ה"שנות טובות" בפרט. כתובתו: yhorr@netvision.net.il

בקרב ב"נושאון" – גיליון בנושא "צינורות"

אם ברצונכם לפרסם מאמר במסגרת זו, אנא פנו אל עורכי "נושאון" בהקדם באמצעות הדואר האלקטרוני או בדואר רגיל.

הספריה הבולאית לרשותכם!

אתם מוזמנים לבקר בספריה הבולאית של התאחדות בולאי ישראל במשרדי ההתאחדות ברחוב פינסקר 2, תל אביב. הספריה פתוחה בימי חמישי בין השעות 9:00 ל-15:30. ניתן לשאול ספרים גם באמצעות הדואר. לפרטים נוספים ניתן לפנות ליעל בטלפון 03-6295547.

שער יפו ומגדל דוד בגליות מרב פאולו דואק

אחד מתחומי האיסוף שלי הוא גליות מרב, שאותן אני מכין בעצמי. הפקת גליות מרב היא בבחינת אתגר לא מבוטל, אך דווקא משום כך הסיפוק שמסבה לי הפקת גליות מרב מוצלחת הוא אדיר. במאמר זה אציג כמה גליות שהפקתי, אשר נראים בהן שער יפו בירושלים ומגדל דוד הסמוך לו.

נתחיל בהסבר קצר על הפריט הבולאי הנקרא גלית מרב. מדובר בגלית דואר שמדביקים עליה את הבול בצד התמונה ולא בצד האחורי, כמקובל בגליות דואר רגילה. חותמת דוארית מוטבעת בחלקה על הבול ובחלקה על התמונה ובכך "קושרת" את הבול אל התמונה. הגלית חייבת להיות קודמת להנפקת הבול, והחותמת צריכה להיות המוקדמת ביותר האפשרית, ובאופן אידיאלי, מיום הנפקת הבול. אספן של גליות מרב היוצר את הפריטים בעצמו (ורבים מקרב האספנים בתחום עושים זאת) חייב להיות גם אספן גליות, בצד היותו בולאי, ולהחזיק מלאי ל"יום פקודה".

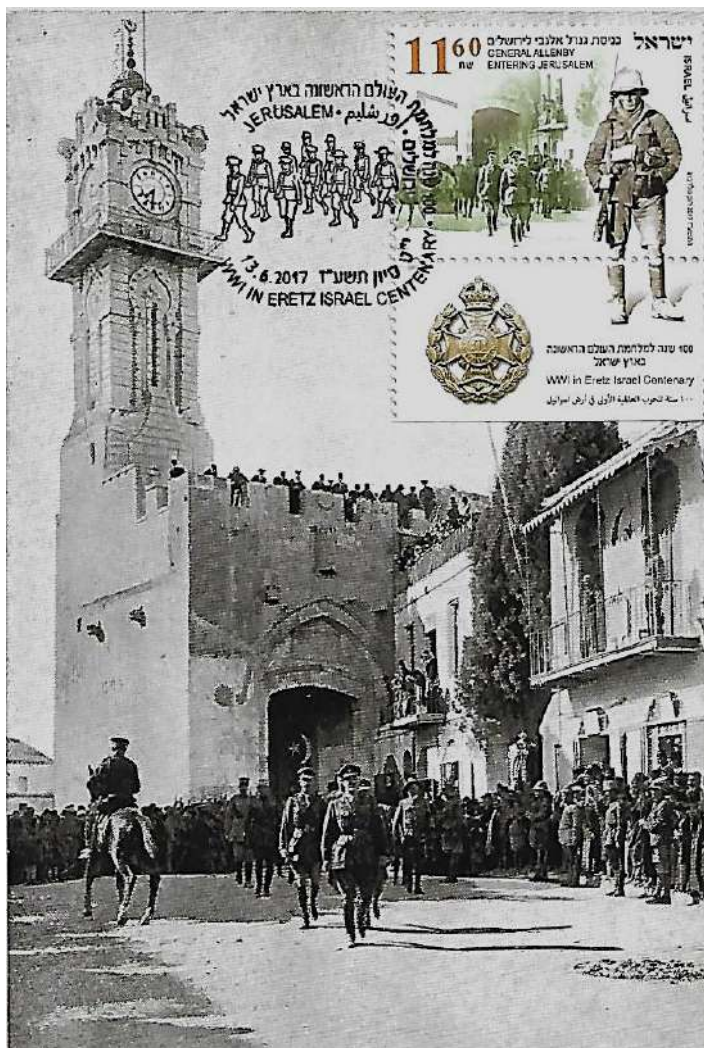

דוגמא לגלית מרב שבה נראה מגדל דוד. המגדל מופיע הן על גבי הגלית, הן על הבול עצמו (מסדרת "תיירות בישראל" מ-2011) והן בחותמת, כך שנוצרת התאמה מרבית. החותמת היא מיירושלים, כנדרש.

העקרון המנחה בגליות מרב הוא השגת התאמה **מרבית** בין שלושת הרכיבים – הבול, החותמת והגלית – ומכאן שם הפריט: גלית מרב. מובן מאליו כי ההתאמה צריכה להיות בנושא הנראה בהכל הרכיבים (למשל: האתר, האישיות או האירוע), אך נדרשת גם התאמה של **מקום** החותמת. כאשר מדובר באתר מסויים, החותמת חייבת להיות מסניף הדואר הקרוב ביותר לאתר, או לפחות מאותו ישוב (בעניין זה ראו את מאמרו של חברנו **נחום שרשבסקי** ב"נושאונט" מספר 20).

עתה, משהסברנו מהי גלוית מרב, נתמקד בשער יפו – אחד משמונת השערים אשר בחומת העיר העתיקה. על פי ההקדשה אשר בראשו, נבנה השער בשנת 1538, במהלך בנייתה של החומה על ידי הסולטאן **סולימאן הראשון** ("המפואר"). השער נמצא באמצע החלק המערבי של החומה ונקרא על שם הדרך העתיקה המוליכה ממנו מערבה אל העיר יפו (היום – רחוב יפו) ואל הנמל שבה, שהיה הנמל הראשי של ארץ ישראל עד לתקופת המנדט הבריטי. שם השער בערבית, "באב אלח'ליל" (אלח'ליל – חברון), מתייחס לדרך חברון העתיקה, היוצאת ממנו דרומה ומוליכה אל בית לחם וחברון. שתי דרכים עתיקות אלו משמשות גם כיום עורקי תחבורה ראשיים בירושלים.

גלוית המרב המוצגת כאן מנציחה את כניסתו של הגנרל **אדמונד אלנבי** לירושלים ב-11 בדצמבר 1917 כדי להשתתף בטקס הכניעה של התורכים. אלנבי בחר לרדת מסוסו לפני שנכנס לירושלים, והוא וקציניו נכנסו לעיר דרך שער יפו ברגל, וזאת מתוך כבוד לעיר הקדושה ליהדות, לנצרות ולאסלאם. אלנבי וחייליו נראים בשלושת רכיבי גלוית המרב: בבול, בחותמת ובגלויה עצמה.

מגדל השעון הנראה בגלויה הוא אחד משישה אשר נבנו בארץ ישראל על ידי השלטון העות'מאני בראשית המאה העשרים (המגדלים האחרים הם בערים יפו, עכו, חיפה, צפת ושכם). חמישה מהמגדלים האלה הונצחו בסדרת בולים ישראלית משנת 2004, כך שניתן עקרונית להשתמש בגלויה הזו גם כדי ליצור גלוית מרב לכבוד מגדל השעון (עם חותמת מתאימה).

כידוע, מגדל השעון של ירושלים כבר אינו קיים. **רונלד סטורס**, שמונה למושל ירושלים זמן קצר לאחר שהאנגלים כבשו את העיר, סבר שמגדל השעון פוגע במראה העתיק של שער יפו. בשנת 1922 הוסר המגדל, וכלשונו של סטורס: "התפטרנו מהכיעור של אותו מגדל שעון שהקימו התורכים".

בצמוד לשער יפו נמצאת המצודה הנקראת "מגדל דוד". בשל סמיכותם של שני האתרים כונה שער יפו בתקופה הצלבנית בשם "שער דוד". זיהויה של המצודה עם

דוד המלך הוא, כמובן, שגוי לחלוטין. המצודה נבנתה בתקופה הערבית המוקדמת, יותר מ-1,500 שנה לאחר תקופת דוד, ואילו המינרט (צריח המסגד) נבנה במאה ה-17. מקור הטעות הוא בזהוי נוצרי שגוי, המתבסס על כינויה המוסלמי של המצודה – "מחראב נבי דאוד". במהלך המאה ה-19 הצמידו מבקרים מארצות המערב את הכינוי השגוי לצריח המסגד התורכי, וכך מכונה הצריח עד היום.

המצודה שוכנת במקום הגבוה ביותר בעיר העתיקה, וממנה קל להגן על העיר ממערב. התורכים הקיפו את המצודה בחפיר, כדי להגן עליה מפני תוקפים מבחוץ ומפני מרידות של תושבי העיר מבפנים. בשנת 1898 מולא באדמה חלק החפיר הצמוד לשער יפו, כדי לאפשר למרכבתו של קיסר גרמניה **וילהלם השני** כניסה נוחה לעיר.

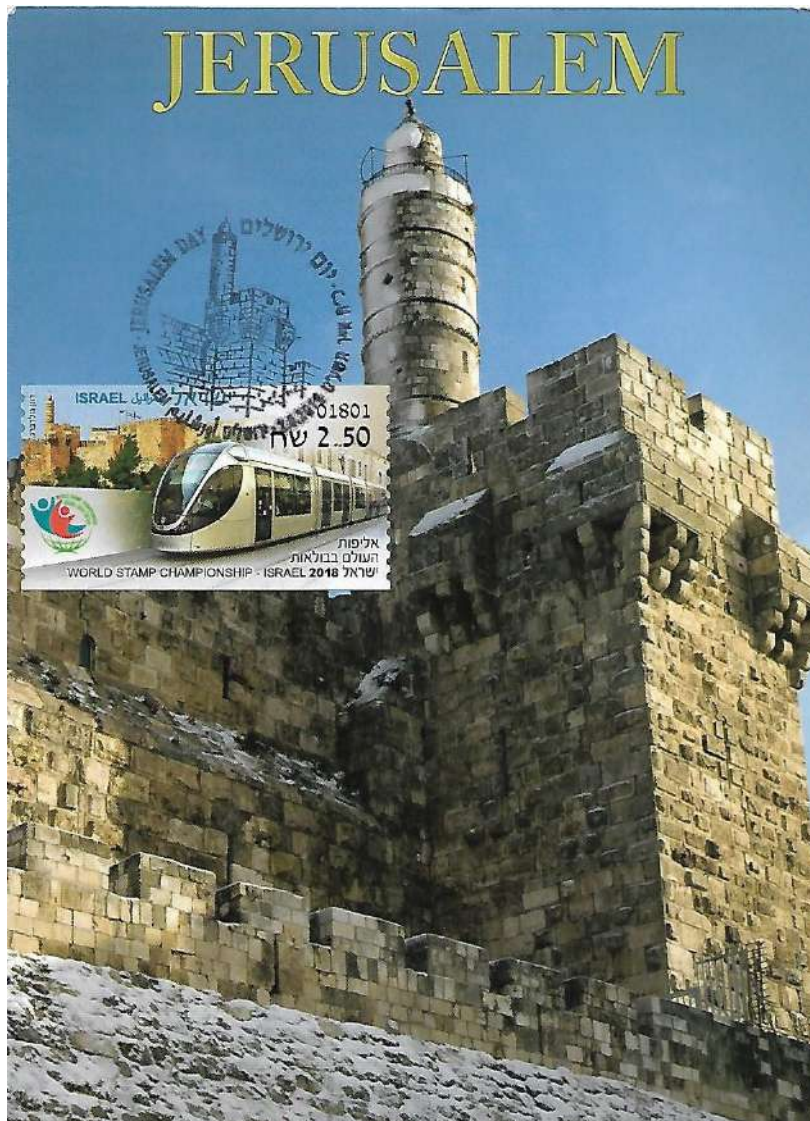
מגדל דוד הוא אחד האייקונים המזוהים ביותר עם ירושלים. למעשה, החל משנות השלושים ועד למלחמת ששת הימים הוא היה המייצג הבולט ביותר של ירושלים בפרסומים או בפריטי אומנות שימושית, הרבה יותר מאשר הכותל המערבי. באותן שנים היה לכותל דימוי דתי, ואילו מגדל דוד היה סמל לאומי-ציוני, בין היתר בשל צורתו רבת העוצמה. רק לאחר מלחמת ששת הימים הפך הכותל המערבי לסמל לאומי והיה לאייקון הראשי המייצג את ירושלים, אך גם כיום מגדל דוד הוא אחד מסמליה המובהקים של העיר.

גלוית מרב זו מדגימה בצורה נאה כיצד שולטת המצודה על סביבתה. הגלויה היא מתוצרת חברת "פלפוט". כאן השתמשתי בתווית דוארמט "סימה" שהונפקה לכבוד תערוכת הבולים הלאומית "ירושלים 2006".

בשנת 1989 נפתח במגדל דוד המוזיאון לתולדות ירושלים. תצוגת הקבע של המוזיאון כוללת מיצגים חזותיים שונים הממחישים אירועים שונים בהיסטוריה הארוכה של העיר, החל מתקופת בית המקדש הראשון והשני ועד תקופת המנדט ומדינת ישראל. המוזיאון מציג גם תערוכות מתחלפות, ובמיוחד זכורה תערוכת פסלי הזכוכית של

האומן האמריקאי **דייל צ'יהולי** שנערכה בו בשנים 1999-2000. בחצר המצודה מתקיימים קונצרטים ואירועים ציבוריים שונים.

מתחת לפני הקרקע מצוי במתחם חלל תת קרקעי גדול, שנבנה על ידי העות'מאנים לצורך מגורי חיילים ושימש בתקופה הבריטית כבית מעצר. חפירות ארכיאולוגיות שנערכו במקום חשפו שרידים מחומה אשר נבנתה בימי המלך **חזקיהו** במאה ה-8 לפני הספירה לצד שרידים של חומה חשמונאית.

הגלויות המוצגות במאמר זה הן חלק מאוסף של גלויות מרב בנושא ירושלים, אשר אותו אני מציג בתערוכות במדור המקסימפיליה תחת הכותרת "סיור בירושלים". גם במדור התמטי יש מקום לשלב גלויות מרב, אם כי אין להגזים בכך. הדרך

הטובה ביותר לשלב גלויות מרב באוסף תמטי היא להיעזר בה כדי להסב את תשומת הלב לפרטים הקיימים בבול ובחותמת, אך קל הרבה יותר לראותם בגלויה. בדוגמה שלפנינו שינויות החומה (אותן עמדות ירי הנמצאות בחלקה העליון) מופיעות גם בבול ובחותמת, אך נדרשת זכוכית מגדלת רבת עוצמה כדי להבחין בהן. לעומת זאת, בגלויה הן נראות בבירור, לנוחיותו של מציג תמטי המעונין למקד את תשומת הלב דווקא בהן.

פאולו דואק אוסף בולים בנושאים מכוניות מירוך והכדורגלן פלה וכן גלויות מרב. הוא מציג אוספים בני מסגרת בודדת העוסקים בנהג המרוצים איירטון סנה ובפלה. לאחרונה הוא יצר תצוגה של גלויות מרב בהיקף של חמש מסגרות הנקראת "סיור בירושלים". כתובתו למשלוח תגובות: paulo.duek@gmail.com

להישאר לבד בחושך

בשנת 1927 נערכה בלונדון אולימפידת השחמט הראשונה. מאז נערכת האולימפיאדה אחת לשנתיים, והיא נחשבת לאחת מהתחרויות החשובות ביותר בעולם השחמט. האולימפיאדה היא אליפות העולם לנבחרות לאומיות, כך שלמעשה היא המקבילה השחמטאית למשחקי הגביע העולמי בכדורגל.

שום אוסף בולאי בתחום השחמט לא יכול להיחשב רציני ללא התייחסות לאולימפיאדות הללו. המשחקים הראשונים אשר זכו להנצחה בולאית נערכו בוורשה בשנת 1935, והדואר הפולני הנפיק חותמת דואר מיוחדת לרגל המאורע. חותמת זו הייתה בשימוש רק בימי התחרות, כלומר בין ה-16 ל-31 באוגוסט. חותמת זו היא אחת המבוקשות ביותר בקרב אספנים בתחום השחמט, ובהתאם לכך, היא גם קשה להשגה. אגב, ראוי לציין כי אולימפיאדה זו הייתה הראשונה שבה השתתפה נבחרת ישראלית, תחת השם המנדטורי "פלשתינה א"י", אך בהרכב יהודי בלבד.

לפני כעשרים שנה הצלחתי להשיג את המעטפה הנראית כאן, הנושאת את החותמת המיוחדת לכבוד אולימפיאדת השחמט בוורשה. זהו מכתב שנשלח מוורשה לטרנופול, אז חלק מפולין והיום באוקראינה. המרחק בין שתי הערים הוא כ-500 קילומטר, ולכן

המכתב נשלח בדואר אוויר, כפי שניתן להסיק מתווית דואר האוויר אשר בצד שמאל למטה. המכתב גם נשלח בדואר רשום (חותמת דואר רשום בצד ימין למטה עם המספר 32 בכתב יד). המכתב מבויל בארבעה בולים בעלי ערך נקוב כולל של 60 גרוש. מחירו של מכתב רגיל בתוך פולין באותה תקופה (ליתר דיוק, החל מה-1 באוגוסט 1935) היה 25 גרוש. לזה יש להוסיף 30 גרוש בעבור משלוח בדואר רשום ועוד 5 גרוש בעבור משלוח בדואר אוויר, כך שהביול על גבי המכתב הינו נכון ומדויק. החותמת על גבי המכתב היא מה-26 באוגוסט, ובצידו האחורי של המכתב הוטבעה בטרנפול חותמת הגעה ב-28 לחודש.

אני מאוד אוהב את המכתב הזה: השילוב של משלוח בדואר רשום ובדואר אוויר בתוך המדינה הוא נדיר, יחסית, והופך את המכתב למעניין הרבה יותר ממכתב רגיל הנושא אותה חותמת. כאשר הצגתי את האוסף שלי באסן לפני שנים מספר, פגשתי את **ד"ר יואכים מאס**, אחד מבכירי התמטיקאים בעולם, האוסף גם שחמט. הוא התפעל מפריט זה, וטען כי זהו המכתב הנאה ביותר שראה עם החותמת מוורשה. יחד עם זאת, למעטפה יש גם חיסרון מסוים בדמות כתמי "חלודה" קלים בקצות אחדים מהבולים.

לפני שבועות ספורים הצלחתי לרכוש מעטפה אחרת עם החותמת של אולימפיאדת ורשה. המעטפה הזו הינה במצב טוב יותר, ובמיוחד ראוי לשים לב לצבע העז של הדיו האדומה בחותמת. המכתב הזה נשלח לפראג בדואר מהיר (תווית "אקספרס" בפינה השמאלית התחתונה) ב-21 באוגוסט, והגיע ליעדו למוחרת (חותמת הגעה "פראג" על

ציודו האחורי). מכתבים שנשלחו בדואר מהיר הם נדירים יותר מכאלה שנשלחו בדואר רשום, כך שיחד עם האיכות הנפלאה של החותמות לא היה לי ספק כי מצאתי "יהלום".

אלא שהדברים אינם כה פשוטים: המכתב לפראג, שהוא בבירור מכתב מסחרי (להבדיל ממכתב "פילאטלי" הנוצר בהשראה בולאית) מבויל בחמישה בולים פולניים בערך נקוב כולל של 225 גרוש. חבר פולני ידע לספר לי שתעריף המשלוח של מכתב לפראג בשנת 1935 היה 45 גרוש, ועל משלוח בדואר מהיר היה על השולח להוסיף עוד 100 גרוש. אם כך, מדוע יש ביול יתר של 80 גרוש?

ייתכן, כמובן, שהמכתב היה כבד יותר מהרגיל – התעריף של 45 גרוש היה תקף רק למכתבים ששקלו לכל היותר 20 גרם. אלא שבעבור מכתבים כבדים יותר תוספת המחיר הייתה 30 גרוש לכל 20 גרם נוספים. אם המכתב שקל בין 40 ל-60 גרם, התעריף הנכון היה צריך להיות 205 גרוש, ואם הוא שקל בין 60 ל-80 גרם, היה על השולח לשלם 235 גרוש. בפשטות, לביול של 225 גרוש אין בשלב זה הסבר הגיוני.

עד שלא ימצא הסבר כזה (ואולי מישהו מקוראי "נושאון" יוכל לעזור בכך), לא אוכל להציג את המכתב היפהפה הזה בתצוגה שלי. בלית ברירה מעטפה זו תצטרך בשלב זה להישאר לבד בחושך בבית, כמו כל פולנייה טובה.

יורם לוביאניקר, עורך "נושאון", אוסף פריטים בולאיים בנושא השחמט. התצוגה שלו, "שחמט – משחק המלחמה", זכתה במדליית זהב בתערוכות בינלאומיות. כתובתו למשלוח תגובות: lubianiker@gmail.com

לא קיבלת את נושאונט?

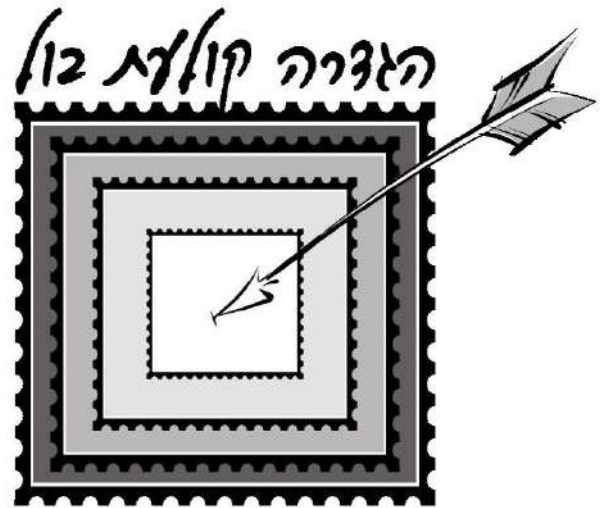

"נושאונט", העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ ארבע פעמים בשנה. חברי איל"ת זכאים לקבל אותו ללא תשלום, אולם לצורך הפצת "נושאונט" אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה

ואת העורכים לצורכי פעילות האגודה בלבד, ולא יעשה בה כל שימוש אחר. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את "נושאונט". נשמח גם לשלוח לכם גיליונות קודמים על פי בקשה.

דואר מכלי פח

דואר מכלי פח הוא שיטת משלוח שפעלה באי הגעשי ניואפואו שבאיי טונגה החל משנת 1882 והתבססה על מכלי מתכת אטומים הצפים במים. באי אין נמל עמוק-מים, ולכן ספינות הדואר לא יכלו לעגון בו. לפתרון הבעיה פותחה השיטה הבאה: ספינת הדואר הייתה עוגנת רחוק מן החוף, והדואר היה מושלך ממנה במכלים עשויים פח בשעות שבהן זרמי הים הבטיחו שהמטען ינוע לכיוון החוף. שחיינים תושבי האי נהגו לאסוף את הפחים ולהביאם ליבשה. דואר יוצא הובל על ידי שחיינים אשר נעזרו בעמוד ציפה שאליו נקשרו מכלי הפח.

בשנת 1931 נספה אחד השחיינים מתקיפת כריש, והוחלט לעבור להשתמש בסירות קאנו במקום לשלוח שחיינים. בשנות ה-30 זכה השירות להתעניינות של בולאים מכל העולם, והופצו מעטפות ועליהן הדפסים שונים המנציחים את השירות המיוחד. דואר מכלי הפח פסק בשנת 1946, כאשר האי פונה כליל מיושביו לאחר התפרצות געשית.

מכתב פילטלי שנשלח מאוקלנד, קליפורניה לניואפואו בשנת 1938 באמצעות דואר מכלי פח.

המכתבים הנושאים את הכיתוב "דואר מכלי הפח" הם פילטלים בעליל, למרות שהועברו אל האי או ממנו בשיטה שתוארה לעיל. בשנת 1982 הנפיקה טונגה בולים לציון מאה שנה לדואר מכלי הפח. סדרה נוספת הונפקה בניואפואו בשנת 1996.

תימאטיקה מתחת לפטיש

המדור מוקדש הפעם לבית המכירות "פרדייז ואלי" הנמצא בעיר קונקורד, בירתה של ניו המפשייר. "פרדייז ואלי" מקיים מספר רב של מכירות פומביות בכל שנה, חלקן מתמחות בחומר מצרפת וממושבותיה. האיכות של החומר המוצע בבית מכירות זה היא בינונית – אין זה המקום

למצוא בו פריטים נדירים ברמה עולמית. מצד שני, רמת המחירים נמוכה למדי, ואפשר למצוא פריטים טובים ומעניינים במחירים סבירים ואף נמוכים. עוד יתרון חשוב של "פרדייז ואלי" הוא שברוב המכירות אין עמלת קונים – מחיר הפטיש הוא המחיר הסופי. בהתחשב בכך, כדאי לבחון את אתר האינטרנט שלהם בכתובת <https://stamp-one.com>. הפריטים שנראה להלן לקוחים מהמכירה הכללית אשר נערכה ב-22 בנובמבר ומהמכירה המתמחה בצרפת ובמונקו אשר נערכה ב-25 בנובמבר.

הפריט הראשון שנציג הוא שלושה בולים למשלוח חבילות אשר הונפקו בבלגיה בשנת 1934. אספני רכבות בוודאי יתעניינו בבולים אלה וישמחו לדעת כי המחיר ההתחלתי שלהם הוא 125 דולר – פחות ממחצית המחיר הקטלוגי על פי "סקוט". באתר "אי-ביי" מצאנו רק סוחר אחד המציע את הבולים הללו במחיר של 200 דולר, כך שיש כאן "מציאה" פוטנציאלית. הקונה הפוטנציאלי מתבקש לשים לב למרכז הבינוני למדי של הבולים (רק הבול בעל הערך הנקוב של 4 פרנק הוא במרכז טוב מאוד).

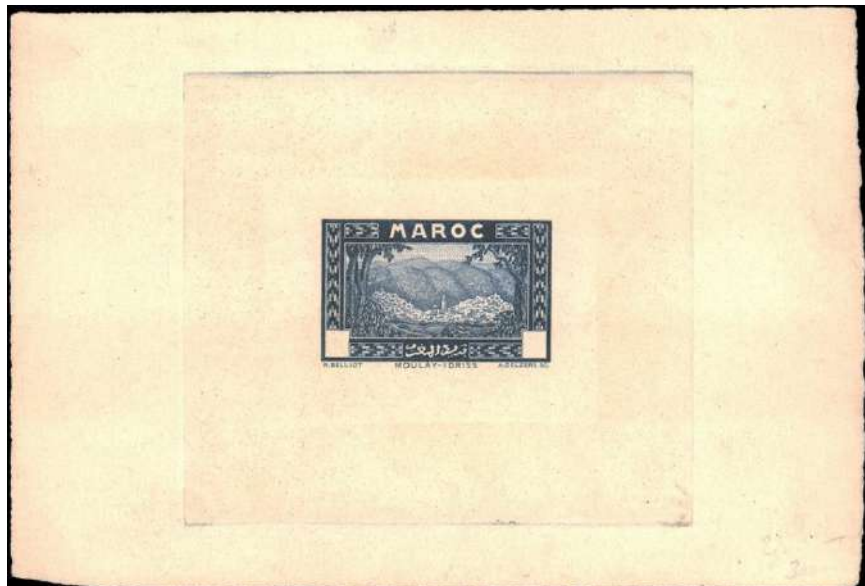
בשנת 1958 הנפיקה צרפת ארבעה בולים נאים מאוד המוקדשים לענפי ספורט מקומיים: ירי חץ מקשת, קרב רומח ימי המתנהל בין שתי סירות, כדורת (כך כתוב, אך לדעתנו מדובר בפאטנק) והיאבקות בסגנון המקובל בחבל ברטאן. במכירה של "פרדייז ואלי" מצאנו פריט הכולל את הארבעה בהגהת צבע בלתי מנוקבת בגוון sepia. מחיר הפתיחה הוא 40 דולר, כשליש מהמחיר הקטלוגי.

עוד פריט צרפתי הראוי לתשומת לב הוא קונטרס הבולים מ-1942 הנראה כאן בצד שמאל. הבולים עצמם הם בולים מן המניין, ובהם נראה המרשל פטן. הכריכה של הקונטרס היא תאווה לעיניים, ובה פרסומת למפעל הגרלות

הלוטו הלאומי. מאחר שבציור מופיעים קסת דיו ונוצה, הרי שפריט זה יכול לעניין גם אספנים בנושאים כמו "כתב" או "בעלי כנף". המחיר ההתחלתי של "פרדייז" הוא 50 דולר, אך למרות שהמחיר הקטלוגי גבוה בהרבה, אין מדובר במקרה זה במחיר אטרקטיבי במיוחד. בשיטוטינו באינטרנט ראינו שסוחרים צרפתיים, בהם גם כאלה הידועים כיקרנים במיוחד, מציעים את הקונטרס הזה במחיר של 30 אירו בלבד. המסקנה היא שאין לסמוך על המוניטין של בית המכירות או על המחיר הקטלוגי, אלא יש לעשות סקר שווקים אמיתי. בעידן האינטרנט זו אינה משימה קשה כל כך.

עצה זו אינה רלוונטית לפריט הבא. לפנינו הגהת מטבעת של בול שהונפק במרוקו הצרפתית ב-1933 ובו מצוירת העיירה מולאי אידריס. בעיירה זו קבור המלך **אידריס הראשון** מי שייסד את מרוקו בסוף המאה השמינית לספירה. עם מעט מאמץ ועם זכויות מגדלת טובה אפשר לראות בציור

את קברו של המלך ואת מסגד העיירה. הגהת המטבעת היא ללא ערך נקוב, והיא הוטבעה על גבי קרטון עבה (כלומר, לפני הקשיית המטבעת, ומכאן שלא קיימים עותקים רבים שלה). המחיר ההתחלתי של "פרדייז וואלי" – שבעים וחמישה דולר – נראה לנו נוח מאוד. אם הפריט הזה מתקשר לתחום האיסוף שלכם, כדאי בהחלט לנסות לרכוש אותו. מתי תהיה הפעם הבאה שבה תיתקלו בהגהת מטבעת כזו המוצעת למכירה?